

Sergey Vasilyeviç Yastremskiy'in “Yakutça Gramer” Çalışmasında Yakut Sözlü Kültür Ürünleri

Muvaffak DURANLI*
(İzmir)

Özet: Sisteme karşı olan aydınların veya istenmeyen suçluların merkezden uzaklaştırılması olarak tanımlanan sürgün politikası, Çarlık Rusya'sı için yaklaşık iki yüz yıl en kolay cezalandırma yöntemi olarak olmuştur. Merkezden uzak, ulaşımı oldukça güç olan Sibirya toprakları sürgün cezasının uygulanabileceği en uygun bölge olarak görölmüş, yıllar içinde pek çok aydın, sanatçı, yazar Sibirya'nın küçük köylerinde, yoksul şehirlerinde cezasını tamamlayıp dönmeden ölmüştür. Her koşulda üretmek, çalışmak isteğini kaybetmeyen aydın, sanatçı, yazarlar zor koşullarda yaşamalarına karşın sürgün cezasını çekmek için buldukları bölgelerdeki halkın eğitime katkıda bulunmuş, bölgenin kültür unsurlarını incelemiş ve zaman içinde Sibirya'nın pek çok halkı ile ilgili olarak zengin içerikli araştırmalar ortaya konulmuştur. Çalışma isteğini kaybetmede üreten, araştıran aydınlar arasında Polonyalı sürgün Sergey Vasilyeviç Yastremskiy'in de adını anmak gerekir. Sürgün cezasını çekmek için 1886 yılında Yakutsk şehrine gelen Yastremskiy, 1902 yılında buradan ayrılır. Sürgünde bulunduğu bu süre içinde Yakutçayı öğrenen Yastremskiy, Yakutların sözlü kültür ürünlerini derlemiş, derlediği bu malzemeyi hazırladığı Yakutça Gramer adlı kitabında ve diğer yayınlarında kullanmıştır.

Anahtar sözcükler: sürgün, kültür, gramer, inanç, Yakut, Polonya

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İzmir/TÜRKİYE, m_duranli@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4529-2700

Abstract:

The policy of exile, defined as the removal from the center of intellectuals who opposed the system or undesirable criminals, was used as the simplest method of punishment in Tsarist Russia for about two hundred years. The Siberian lands, remote from the center and very difficult to access, were considered the most suitable region where the sentence of exile could be applied, and over time, many intellectuals, artists and writers died in small villages and poor towns. Siberia, before serving their sentence and returning. Intelligentsia, artists and writers, who did not lose their desire for creativity and work under any circumstances, contributed to the education of the people in the regions of their residence, despite the fact that they lived in difficult conditions, serving their sentence in exile, explored the cultural elements of the region, and over time, rich studies were conducted on many peoples of Siberia. Among the intellectuals who created and researched, having lost the desire to work, the name of the Polish emigrant Sergei Vasilievich Yastremsky should be mentioned. Yastremsky, who came to Yakutsk in 1886 to serve his exile, left here in 1902. Yastremsky, who learned the Yakut language during this time in exile, collected products of the oral culture of the Yakuts and used this collected material in his book “Yakut Grammar” and other publications.

Keywords: exile, culture, grammar, belief, Yakut, Poland

Giriş

Gerek ülkemizde gerekse ülkemiz dışında dil, lehçe ve ağız araştırmalarında belirli bir yöreden derlenen malzeme, dilciler tarafından örneklem amaçlı kullanılırken aynı zamanda sözlü kültür araştırmacılar için de zengin bir kaynak oluşturmaktadır. Bu nedenle sözlü kültür araştırmacılarının dil çalışmalarından da kaynak olarak yararlanmaları mümkün olmaktadır.

Geçmiş dönemlerde Sibiry Türk halkları ve diğer yerli halkların dilleri üzerine çalışan çoğunluğu Rus kökenli dilciler, kitaplarında derledikleri sözlü kültür ürünlerini malzeme olarak kullanmış, bazen derlenen, kullanılan bu malzemeler yayınların sonunda ek olarak yer almıştır.

Hem dil hem de sözlü kültür açısından zengin malzeme sunan dilciler arasında Polonya kökenli Rus dilci Sergey Vasilyeviç Yastremskiy de yer almaktadır. Araştırmacının 1900 yılında yayınlanan “Yakutça Gramer” adlı kitabı, Yakutça gramer alanında ilk araştırmalar arasında yer almasının yanı sıra içerdiği sözlü kültür örnekleri ile oldukça önemli bir kaynak niteliğindedir.

Yakut Sözlü Kültür Ürünlerine Katkı Sunan Sergey Vasilyeviç Yastremskiy'in Hayatı

Sergey Vasilyeviç Yastremskiy'in hayatını ele alan ayrıntılı çalışma araştırmacının 1929 yılında Odessa'da yazdığı hayat hikâyesidir. Bu otobiyografi aynı yıl içinde yayınlanmış ve daha sonra 1989 yılında yayınlanan bibliyografik bir sözlükte yer almıştır (Figatner vd., 1989: 336-343). Bu nedenle yazarın doğum tarihi olan 1857'den 1929 tarihine kadar olan hayatı ile ayrıntılı veriler bulunmaktadır.

Yastremskiy, kendi ifadesiyle 1857 tarihinde Harkov'da fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası devlet bankasında düşük dereceli bir memurdur. Yastremskiy'in iki erkek ve üç kız kardeşi vardır. Kendi kendine okuma yazma öğrenen araştırmacı, on yaşında klasik gimnazyum eğitimine başlar (Figatner, 1989: 336).

1870'li yıllar araştırmacının farklı düşüncelerle tanıştığı yıllar olarak tanımlanabilir. Yastremskiy kendi ifadesiyle sistem dışı ilk okuması hakkında şu bilgiyi vermektedir:

“Ben ilk özgürlük kitabımı ancak 1873 yılında okudum. Bu Viyana'daki bir sergiye giden tanıdığımın bana yurt dışından getirdiği Herzen'in “Geçmiş ve Düşünceler” (Biloe i Dumı) adlı kitabıydı”¹ (Figatner vd., 1989: 337).

¹ Aleksandr İvanoviç Herzen'in 1852- 1868 yıllarında seri olarak yayınladığı, roman formunda otobiyografisidir.

Bu kitap, Yastremskiy'in hayatını etkileyecek, onun var olan rejime karşı olumsuz tavrı ilerideki sürgün yaşamına neden olacak, böylece Yastremskiy Yakut kültürünün, dilinin incelenmesine katkıda bulunacaktır.

Gimnazyumdaki eğitim döneminde sisteme karşı olan Rus devrimci Nikolay Gavriloviç Çernişevskiy, Rus Nihilizminin öncü adı Dimitriy İvanoviç Pisarev gibi Rus düşünürlerinin yanı sıra yurt dışındaki düşünürlerin de eserlerini okuyan Yastremskiy, gimnazyumunu bitirip Kiyev'de tıp eğitimi almaya başlar. Üniversite ortamındaki siyasi hareketlere katılan genç Yastremskiy, tutuklanmamak için yurt dışına çıksa da geri döndüğü 1877 yılında Lvov'da tutuklanır ve yargılanır. Bu yargılama sonrasında serbest kalıp tekrar yurt dışına çıkar.

Bir süre sonra Rusya'ya döndüğünde tekrar tutuklanan Yastremskiy'in hayatının zor dönemi başlar. Kendi ifadesi ile o, hayatının yirmi iki yılını hapisanelerde ve sürgünde geçirir” (Figatner vd., 1989: 338). Bir süre hapis hayatı yaşayan Yastermskiy, sürgün cezasını çekmek üzere, ilk önce İrkutsk'a, ardından 1886 tarihinde Yakutsk'a gider.

Yastremskiy Yakutsk şehrinde Coğrafya Derneği Doğu Sibiryaya Sorumlusu Dmitriy Aleksandroviç Klements ile tanışır ve Sibiryakov Araştırma Grubu'nun kadrosunda çalışmaya başlar. Bir taraftan da yerli halktan A. P. Afanasyev'in çocuklarına ders verirken kendisi de Yakut dilini ve yaşam biçimini öğrenmeye gayret eder (Figatner vd., 1989: 343).

Daha sonra geçici olarak İrkutsk'ta görevlendirilen Yastremskiy, bu şehirde “Padejniye suffiksı yakutskogo yazıka” (Yakutçada İsim Hâl Ekleri) (İrkutsk, 1898, 19 sayfa) ve “Yakutça Gramer” adlı çalışmalarını, ardından “Ostatki starinnih verovaniy u yakutov” (Yakutların Eski İnançlarının Kalıntıları) adlı makalesini yayınlar. 1900 yılında Rusya'ya dönme hakkı verilen Yastremskiy, 1902 yılında Odessa'ya yerleşir ve 1903 yılında Odessa'daki bir bankada sayman olarak çalışmaya başlar. 1920 yılında bankadan ayrılarak Odessa İstatistik Bürosu'nda başka bir göreve geçer.

Yazarın kendi kaleminden verdiği bilgiler, bu otobiyografinin dışında kalan 1929- 1941 tarihlerini içermemektedir.

Paulina Kopestınska tarafından Lehçe ve Rusça olarak hazırlanan çalışmada Yastremskiy'in ölüm tarihi 1931 olarak gösterilmiş ve onun gramer, sözlü kültür ürünleri ile ilgili birkaç çalışmasının künyesi verilmiştir (Kopestınska, 2011: 14).

Genel olarak Rusça kaynaklarda Sergey Yastremskiy'in 1941 yılında Odessa'da öldüğü bilgisi yer almaktadır. Araştırmacının birinci baskısı 1900 yılında yayınlanan “Yakutça Gramer” adlı çalışmasının 1938 yılında, Moskova'da yayınlanmış olması, 1941 yılının doğru olabileceği tezini güçlendirmektedir. 1938 yılındaki yayın 228 sayfadan oluşan ve redaksiyonu Arapça uzmanı, şarkiyatçı Bentsion Meyeroviç Grande tarafından yapılan bu çalışma SSCB Bilimler Akademisi Halkların Dili ve Yazısı Bilimsel Araştırma Enstitüsü Merkezi² tarafından yayınlanmıştır.

Sergey Vasilyeviç Yastremskiy'in “Yakutça Gramer” Adlı Çalışmasına Olanak Sağlayan Sibiryakov Araştırma Grubu

1894 yılı Yakutsk (Sibiryakov) Tarihi- Etnografik Çalışma Grubu'nun (1894- 1896) kurulduğu yıldır. Rus Coğrafya Derneği Doğu Sibiryaya bölümü tarafından organize edilen bu grubun başkanlığını Dmitriy Aleksandroviç Klements yürütmektedir. Alanda çok yönlü çalışmalar gerçekleştirecek olan grupta yer alan yirmi altı araştırmacıdan on beşi politik sürgündür. Bu politik sürgünler arasında Vladimir Germanoviç Bogoraz, Vladimir İlyiç İohelson, Nikolay Alekseyeviç Vitaşevskiy, Eduard Karloviç Pekarskiy, Vasiliy Filippoviç Troşçanskiy, Sergey Vasilyeviç Yastremskiy de yer almaktadır. Grubun çoğunluğunun politik sürgünlerden oluşmasında kendisi de sisteme karşı olan Dmitriy Aleksandroviç Klements önemli bir rol oynamıştır. Pek çok sürgünü tanıyan Klements Sibiryakov'u araştırma grubunun çoğunlukla yerel güçlere, yani sürgün edilmişlere dayanmak

² 1924 yılında Sovyetler Birliği içinde yer alan küçük halklara alfabe oluşturmak için kurulan bu enstitü, zaman içinde diğer enstitülerle birleşmiş ve 1950 yılında SSCB BA Dilbilime Enstitüsü'ne dönüşmüştür.

zorunda olduğuna ikna etmiştir. Klements, Sibiryakov'a yazdığı mektupta "Bölgenin araştırılması Yakut bölgesine bolca gönderilen politik sürgünlerden gönüllü bir araştırma grubu oluşturmak, onların gözlemlerinden yararlanmak gerekir" diye yazar. Vahtin, bu dönemdeki politik sürgünler arasındaki yazışmalardan hareketle, başlangıçta Klements'in İohelson'u davet ettiğini, İohelson'un da Bogoraz ve diğer politik sürgünleri davet ettiğini belirtmiştir (Vahtin 2020: 20-21).

Bu araştırma grubunun çalışmaların bir kısmı daha sonraki tarihlerde yayınlanırken bir kısmının günümüzde bile gün ışığına kavuşmadığı bilinmektedir. Örneğin araştırmacı Astahova, Pekarskiy'in "Yakutça Rusça Sözlüğü"nü ancak 1958 yılında, D. N. Pavlinov, N. A. Vitaşevskiy, L. G. Levental'in ortak çalışması "Materialı po obıçnomu pravu i obşcestvennomu bitu yakutov" (Yakutların Toplum Yaşamı ve Genel Hukuku İle İlgili Materyaller) adlı eserin 1929 yılında yayınlanabildiğini belirtmektedir (2008: 30- 31). Nikolay Vahtin, çalışmalarının on üç cilt tuttuğunu, ancak altı cildinin yayınlanabildiğini, günümüz kadar hâlâ yayınlanmayan çalışmalar olduğunu belirtmektedir (2020: 21).

Sergey Vasilyeviç Yastremskiy'in "Yakutça Grameri"

Ünlü Yakut Dilbilimci Elizaveta İvanovna Ubryatova, Yastremskiy'in Yakutça gramerini değerlendirirken bu eserin O. N. Böhtlingk'in güçlü etkisi altında yazıldığını, bunu da yazarın birinci yayına yazdığı önsözün başında belirttiğini ifade etmiştir (1945: 20).

Yastremskiy kitabına yazdığı sekiz sayfalık önsözde araştırmasının önemini vurgulamakta ve mütevazı bir bilim insanı olarak bu yayında emeği geçen herkese ve "Uzun bir süre Böhtlingk benim kılavuzum oldu. Daha doğrusu; "Jakutische Grammatik" olmadan bu çalışma ortaya çıkamazdı, bu nedenle ben Böhtlingk'e çok müteşekkirim" (1900: IV) sözleriyle teşekkür etmektedir.

Yastremskiy'in kitabının başında yer alan Almanca epigrafta Otto Böhtlingk tarafından 1851 yılında yayınlanan *Yakutça Gramer* kitabının önsözünde, sayfa LIII'de yer alan "freuen würde es mich auch, wenn zu

linguistischen Untersuchungen geeignete Reisende, die mit Jakuten in Berührung kommen sollten, Verbesserungen und Eränzungen zu diesem Werke nachliefern würden” (Yakutlarla temas kuran dil araştırmalarına uygun gezginlerin bu kitaba iyileştirmeler ve eklemeler yapmalarından da memnuniyet duyarım) sözü yer almaktadır (Yastremskiy, 1900: I). Böhtlingk'in bu açıklamasını Yastremskiy'in bu konuya yönelme nedeni olarak görmek mümkündür.

Yastremskiy'in hazırladığı “Yakutça Gramer”i değerlendiren Petr Alekseyeviç Sleptsov, onun bu çalışmasının günümüzde de önemini koruduğunu, onun Yakut folklorundan aldığı örneklerin ve bu örneklerin Rusçaya çevirisinin E. İ. Ubryatova, G. U. Ergis gibi hem Yakutçaya hem de Rusçaya hâkim bilim insanlarını hayran bıraktığını belirtmektedir (Sleptsov, 2019: 4).

Sergey Yastremskiy'in Yakutça gramer ile ilgili bu yayını aynı zamanda sözlü kültür araştırmacıları için de kaynak niteliğindedir. Yine Yastremskiy, kitabının önsözünde sözlü kültür ürünlerine ilgisini ve belli noktada bu alandaki ana kaynağını şu şekilde ifade etmiştir.

“Yakut bölgesinde ben yaklaşık on yıl yaşadım. Hemen hemen Lena'nın sağ kıyısında yer alan Yakutsk bölgesinin yerleşim birimlerinde bütün zamanımı geçirdim, hepsinden çok Baturus ulusunda, iki yıl Megin'de, son bir buçuk yılı Düpsün'de geçirdim. Düpsün'de bulunmam benim için daha yararlı oldu. Burada eğitilmiş bir insan olan kabile başkanı A. P. Afanasyev'in yanında yaşadım, o ana dilini, kısmen de destanların anlatımında kullanılan daha eski dili çok iyi biliyordu” (Yastremskiy, 1900: V).

Gülsüm Killi Yılmaz, Yakutçayı değerlendirdiği ayrıntılı makalede Yastremskiy'in yanı sıra E. K. Pekarskiy'in de bölgeye gönderilen sürgünler arasında olduğunu, her iki araştırmacının da Yakutçanın araştırılması ile uğraştıklarını ve anısal çalışmalar ortaya koyduklarını belirtmektedir. “Yastremskiy'in ‘Yakut Dilinde Durum Ekleri’ (Padejnyye suffiksı v yakutskom yazıke) başlıklı çalışması 1898'de, büyük ölçüde

Böhtlingk'in gramerinin etkisi hissedilen "Yakut Dili Grameri (Grammatika yakutskogo yazıka)" ise 1900'da İrkutsk'ta yayımlanmıştır" (2022: 31) diyerek Yastremskiy'in Yakutça gramer araştırmaları için taşıdığı önemi ve Yastremskiy'in kitabının bu konudaki ilk Rusça çalışma olduğunu belirtmiştir.

Yastremskiy'in kitabı 1-250. sayfalar arasında sadece gramer verileri içermektedir. Kitap, İnnokentiy Mihayloviç Sibiriyakov (1860- 1901) tarafından desteklenen *Yakut Alan Araştırması Çalışmaları'nın* (Trudı yakutskoy ekspeditsii) üçüncü cildi, ikinci fasikülü olarak yayınlanmıştır.

Yastremskiy'in çalışmasının 34. sayfasında aliterasyon örnekleri verilirken *Er Sogotoh*, *Kulun Kullustur* destan metinlerinden, 35. sayfada çocuk isteyen bir kadının duasından ve koruyucu ruh için yapılan bir tören metninden, bir aşk şarkısından, 36. sayfa atasözü ve bilmece metinlerinden örnekler verilmiştir.

Yine diğer Türk dillerinde aliterasyonun yapısı hakkında bilgi verilirken Altayca ve Osmanlıca örneklerin verilmiş olması Yastremskiy'in Türk dillerine ait kaynaklara hâkimiyetini göstermesi açısından önemlidir (Yastremskiy, 1900: 36).

Bu hâkimiyetin yanı sıra Sekova, Yastremskiy'in kendi çalışmasında Böhtlingk tarafından verilen eklere *-ımtıa*, *-ıgas*, *-kka* eklerini de ekleyerek çalışmayı zenginleştirdiğini belirtmektedir (2018: 152).

Luka Nikiforoviç Haritonov, 1947 yılında Yakutsk'ta yayımlanan *Çağdaş Yakutça* adlı kitabının önsözünde Yakut gramerini öğrenmek isteyen Yakut olmayan okuyucular, Yakut orta okullarında okuyan öğrenciler için hazırladığını belirttiikten sonra "Benim için temel kaynak O. B. Böhtlingk ve S. V. Yastremskiy'in çalışmaları olmuştur" (Haritonov, 1947: 1) diyerek bu alanda ilk olan iki araştırmannın önemine vurgu yapmıştır.

Sergey Yastremskiy'in Kitabında Yer Alan Sözlü Kültür Ürünleri

Yastremskiy'in “Gramer” kitabında 251. sayfadan itibaren sözlü kültür ürünleri yer almaktadır. 251- 272 (Bilmeceler), 273- 281 (Atasözleri ve Deyimler), 282- 283 (Putperestlik Dönemine Ait Yemin Örnekleri), 284 – 307 (Üç Destan) metninden bölümler bulunmaktadır.

Sergey Yastremskiy'in Kitabında Yer Alan Bilmeceler

Araştırmacının kitabının 251- 272 sayfaları arasında toplam 131 bilmece metni yer almaktadır. Bilmeceler “Doğa” (1- 25), “Hayvanlar” (26- 90), “İnsan” (91- 120) ve “Ev” (121- 131) olmak üzere dört alt başlık altında sınıflandırılmış ve başlıklar Latin alfabesine uygun olarak (a, b, c, d) şeklinde gösterilmiştir. Her bilmecenin Yakutça metni, ardından Rusça çevirisi, varsa varyantı gösterilmiştir. Bu bölümde verilen dört dipnot yıldız işaretiyle gösterilmiştir.

Sergey Yastremskiy'in bu kitabında yer alan bilmeceler ve diğer sözlü kültür ürünleri 1929 yılında Leningrad'da “Trudı komissii po izuçeniyu yakutskoy avtonomnoy sovetkoy sotsialistiçeskoy respublik” (Yakut Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İncelemesiyle İlgili Komisyon Çalışmaları) adlı serinin yedinci cildi olarak “Yakutların Halk Edebiyatı Örnekleri” (Obraztsı narodnoy literaturı yakutov) adıyla tekrar yayımlanmıştır. Bu yayın E. Pekarskiy tarafından düzenlenmiş, bu yayının 155- 171. sayfaları arasında 425 bilmece metni sadece Rusça çevirileri yer alarak yayımlanmıştır. Kitabın önsözü Sergey Malov tarafından (I- VI) kaleme alınmış, Malov burada Sergey Yastremskiy'in araştırmalara katkısının değerini vurgulamıştır.

Yastremskiy'in Kitabında Yer Alan Doğa ile ilgili Bilmeceler

Bu makalede verilen örnekler, Yastremskiy'in *Yakutça Gramer* kitabından alınmıştır. Örnek olması için kitapta yer alan 131 bilmecedan sadece yedisi verilmiştir:

1. *Balağan ürdügär çarpa sítar (Sulus)*

Çadırın üstünde talaş yatar (Yıldız).

2. *Muora ortotuar k m s k tax usta s lcar (K n)*

Denizin ortasında g m ş k se s rekli y zer (G neş)

3. *Baygal t g g r abası k s n xaraĝa k st r  s  ( olbon)*

Denizin dibinde abası³ kızın g z  g r n r, derler ( oban Yıldızı)

4. *Balaĝan  rd g r k lt g i xamijax s tar  s  (Iy).*⁴

 ad rda yontulmuş kep e duruyor, derler (Ay).

5. *Tasırca tordulax batija a n lan turar  s  (T n xatara).*

Avluya bilenmiş m zrak batmış, derler (şafak).

6. *Aan daidi atira kistir  s , ulu daidi oĝusa m n r r  s  ( ti )*

Evrenin aygırı b g r r, derler;  nemli  lkenin boĝası b g r r, derler (G k g r lt s ).

7. *M ril n oĝon or m  iĝin bi s- uon kişi k ajan k t xn t  s  ( ti )*

Yaramaz  ocuĝu elli yaşlı adam kaldıramaz, derler (G k g r lt s ).⁵

Yastremskiy'in Kitabında Yer Alan Atas zleri ve Deyimler

Kitabın 273- 281. sayfaları arasında 89 adet atas z  ve deyim  rneĝi yer almaktadır. B l m bařlıĝı 273. sayfada “Pogovorki i poslovitsı” şeklinde Rus a olarak verilmiştir. Burada deyim ve atas zlerinden birka   rnek vermek yerinde olacaktır.

“*It tirb g sitiĝ r d l *”⁶

K pek gibi artıklara saldırmak

“*Sur g  suox s b l x di bikk  d l *”⁷

³ Yakut ada k t  ruhlara verilen genel ad.

⁴ 1- 4 numaralı bilmeceler kitabın 251. sayfasında yer almaktadır.

⁵ 5- 7 numaralı bilmeceler kitabın 252. sayfasında yer almaktadır.

⁶ Sayfa 273 11 nolu deyim

⁷ Sayfa 274, 13 nolu deyim

Tembelin mazeretleri vardır, derler.

“*Uol- ogo törütäginä suor da üörär*”⁸

Oğlan doğarsa kuzgun sevinir, derler.

“*Soxxor kırağı diäbikkä dılı*”⁹

Yan bakıyor, derler

“*Abası asabıt sirittän araxpat diäbikkä dılı*”¹⁰

Şeytan yemek yediği yerden ayrılmaz, derler.

“*İttan tiritin ılañ suoğa*”¹¹

İtten post çıkmaz

“*Mas buolan baran, kıl olorboto suox*”¹²

Kuş konmadık ağaç olmaz.

“*Ajan kisitä argıstax, suol kisitä doğordox diäbikkä dılı*”¹³

Yolcunun yoldaşı, yolda olanın arkadaşı olur, derler.

“*Caxtar xaraga inin buorugar tuolar*”¹⁴

Kadının gözünü toprak doyurur.

“*Inax tıla usun da tuğu da kĩaibat*”¹⁵

İnek dili uzundur, fakat hiçbir işe yaramaz.

“*Saņa doğordoğor arga doğor orduk*”¹⁶

⁸ Sayfa 274, 19 nolu deyim

⁹ Sayfa 275, 29 nolu. Bir gözü görmeyenler için kullanılan deyim

¹⁰ Sayfa 275, 30 nolu atasözü

¹¹ Sayfa 276, 34 nolu atasözü

¹² Sayfa 276, 37 nolu atasözü

¹³ Sayfa 277, 44 nolu atasözü

¹⁴ Sayfa 277, 48 nolu atasözü

¹⁵ Sayfa 278, 54 nolu atasözü

¹⁶ Sayfa 278, 60 nolu atasözü

Eski dost yeni dosttan daha iyidir.

*“Tojon oğoto tojon, turax oğoto turah”*¹⁷

Kartalın yavrusu kartal, karganın yavrusu karga.

*“İkki ataxtax äriänä isigär, kötör äriänä tasıgar”*¹⁸

İki ayaklının alacası içinde, kuşun alacası dışında.

*“Utüöttän ütöö taxsar diäbikkä dılı”*¹⁹

İyilikten iyilik çıkar, derler.

*“Kisi tıla oxtogor sıtı diäbit kurduk”*²⁰

İnsan dili oktan daha sivridir.

*“Kıkınır mas oxtubat”*²¹

Gıcırdayan ağaç devrilmez.

Yastremskiy’in Kitabından Yemin Örnekleri

Yastremskiy’in kitabının 282- 283 nolu sayfaları arasında yemin örneklerine yer verilmiştir. Bölüm başlığında “Putperest Dönem Yemin Örnekleri” şeklinde bir adlandırma olsa da buradaki örneklerin yakın zamana kadar, hatta bazılarının günümüzde kullanıldığı bilinmektedir. Diğer bölümlerden farklı olarak bu küçük bölüm çift sütun şeklinde düzenlenmiştir. Diğer bölümlerde Yakutça metin, alt satırda Rusça açıklaması yer alırken bu bölümde örnek metin karşısında Rusça açıklama yer almaktadır. Burada önceki bölümlerde olduğu gibi bir numaralandırma söz konusu değildir. Oldukça az örneğin yer aldığı bu bölümden tek bir örnek vermek yeterli olacaktır.

¹⁷ Sayfa 279, 72 nolu atasözü

¹⁸ Sayfa 279, 73 nolu atasözü

¹⁹ Sayfa 280, 77 nolu atasözü

²⁰ Sayfa 280, 80 nolu atasözü

²¹ Sayfa 281, 89 nolu atasözü

“*Xara tia iççitâ, Bâi Barılax Tojon, ütüö bulputtan matardın!*”²²

Kara ormanın ruhu zengin Bay Toyon, onu ganimetinden yoksun bıraksın.

Yastremskiy'in Kitabında Destan Metinleri

Yastremskiy'in çalışmasının son bölümü destan metinlerinden oluşmaktadır. Bu bölümde destanın bütün metni değil, sadece bir bölümü yer almaktadır. Örneğin 284- 292. sayfalar arasından *Sun Casın* destanından bir bölüm, sayfa karşısında Rusça çevirisi ile verilmiştir.

293- 299. sayfalar arasında *Kulun Kullustur* adlı destandan bir bölüme yer verilmiştir. Bir önceki destan metninden farklı olarak 293. sayfada üç kısa açıklama, 294. sayfada bir, 296. sayfada iki, 297. sayfada bir, 298. sayfada bir açıklama verilerek destan metninin daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Kulun Kullustur destanının 2014 tarihli yayının önsözünde bu destan metninin ilk olarak etnograf Viktor Nikolayeviç Vasilyev (1877- 1931) tarafından 1906 yılında derlendiği bilgisi verilmiştir (Vasilyev, 2014: 3). Yastremskiy'in çalışmasında destan metninin bütününün derlendiğine yönelik bir bilgi olmamasından dolayı yukarıdaki bilgiyi kabul etmek gerekmektedir.

300- 307. sayfaları arasında ülkemizde de çevirisi yayınlanmış *Er Sogotoh* destanından bir bölüm yer almaktadır.

Yastremskiy'in Yakutça Gramer Sonrasında Yayınlanan Kitabı

Yastremskiy'in 1900 tarihli bu kitabından sonra 1929 yılında Leningrad'da yayımlanan kitabı “Yakut Halk Edebiyatından Örnekler” (Obraztsı narodnoy literaturı yakutov” başlığını taşımakta olup “Yakut Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini İnceleme Komisyonu Çalışmaları” serisi içinde yedinci ciltte yer almıştır.

²² Sayfa 282.

Bu kitap Sovyet döneminde yayınlanmış olsa da iç kapakta çalışmanın 1894- 1896 yılında yapıldığı ve öneminden dolayı tekrar yayınlandığı belirtilmiştir.

Bu kitapta önceki gramer kitabında bulunmayan iki destan metni daha yer almaktadır. “Ölümsüz Prens” (Bessmertny vityaz) (ss. 100- 121) ve “Uolumar ve Aygır Adlı Kadın Şamanlar” (Şamanki Uolumar i Aygır) (ss. 122- 154).

Ayrıca destan metinlerinin ardından dört şarkı metni (ss. 185- 194) yer almaktadır.

Metin yayınlarının ardından gelen “Ek I” başlığı altında “Yakutların Eski İnançlarının Kalıntıları” başlığı altında bilgilendirici nitelikte dokuz kısa yazı bulunmaktadır.

Bu Bölümdeki ilkyazı “Yakutların Eski İnançlarının Kalıntıları” başlığını taşımakta olup (ss. 195- 198) bu yazının daha önce 1897 yılında Rus Coğrafya Derneği Doğu Sibiry Bölümü “Haberleri” adlı yayının XXVII. cildinde yayınlanmış olduğu bilgisi makalenin ilk sayfasında (Yastremskiy, 1929: 195) verilmiştir.

“Doğum” (ss. 198- 200), “Vadinin Güney Yamacında Kayın Ağacı Yuvanın (Arık) Altında Çocuk İçin Dua Eden Çocuksuz Kadın” (ss. 200- 201), “Çadırın Kurulması” (ss. 201- 204), “Bölge İçin Süs Kurdelesinin Asılması” (204- 206), “Şarkı” (ss. 206- 209), “Yeni Doğan Çocuktaki Deri Döküntülerine Çare Olarak Ateş Yakılması” (ss. 209- 210). “, Bayanay Kültü” (ss. 210- 211) bölümleri yer almaktadır.

“Bayanay Kültü” bölümü kendi içinde alt bölümlere ayrılmıştır.

“a. Av Öncesinde Bayanay’ı Çağırma/ Davet Etme” (s. 211), “b. Bayanay Kuklası” (s. 211), “c. Geyik Avında Bayanay Duası” (s. 212), “d. Tilki Avı” (s. 212).

1900 yılı kitabında yer alan “Putperest Dönem Yemin Formülleri” adlı bölümde yer alan bazı örnekler alınmış ve bu kitapta bir sayfa olarak yer almıştır (s. 213).

Kitabın en ilgi çekici bölümlerinden biri olan “Son Veda” iki buçuk sayfadan oluşmaktadır (ss. 214- 216). Yastremskiy bu bölümde yaşlıların şaman olmadan ölenin tanrısal merhametten yoksun kalacağına inandıklarını, ölüm sırasında bu nedenle şamanı çağırdıklarını belirtmektedir (1929: 214).

Aynı bölüm içinde eski gömme gelenekleri hakkında da bilgi verilmektedir. Örneğin geçmişte ölenin bazı eşyaları ile gömülmesinin yanı sıra başının üzerine tereyağı ve bir hayvan kalbi konulduğu ve buna da “ölü yemeği” (*köñsüö*) denildiği belirtilmektedir (Yastremskiy, 1929: 215).

Bu kitabın 1900 yılında yayınlanan *Yakutça Gramer*'den temel farkı verilen metinlerin hemen hemen hepsinin Yakutça orijinal metni olmadan yayınlanmış olmasıdır.

Değerlendirme

Polonya kökenli Rus araştırmacı Sergey Vasilyeviç Yastremskiy, siyasi görüşlerinden dolayı sürgün edilen diğer aydınlar gibi, yaşamın en zor anında bile insanın üretmesiyle var olacağını kanıtlar. O, geçici olarak kendini konuk eden Sibiryaya topraklarına ve bu toprakların köklü halklarından Yakutlara olan borcunu ortaya koyduğu araştırmalarla ödemiş aydınların temsilcisi niteliğindedir. Onun tarafından yazılan *Yakutça Gramer* Rusya'da üretilen ilk Rusça yayın olması nedeniyle tarihî bir öneme sahiptir. İlk kitabı Çarlık döneminde yayınlanan Yastremskiy'in diğer araştırmaları Sovyet döneminde yayınlanmıştır. Gerçekleştirdiği çalışmalarla Yakutların zengin bir sözlü kültüre ve zaman içinde işlenmiş bir dil yapısına sahip olduklarını ortaya koyan araştırmacı, ne yazık ki hak ettiği gerçek değeri bulamamış, eseri Böhtlingk'in kitabının gölgesinde kalmış, sözlü kültür alanındaki yayınları ise görmezlikten gelmiştir.

Sergey Vasilyeviç Yastremskiy'in çalışmaları sadece dilciler için değil, aynı zamanda sözlü kültür araştırmacıları için de değerli bir kaynak niteliğindedir.

KAYNAKLAR

- Ergis, G. U., 1947. “Sobiranie i izučenie yakutskogo folklora”, *Sovetskaya Etnografiya*, No 2, 223- 228.
- Figatner, Y. Y., Merjanova, O. M, Zalesskiy, K. A., 1989. “Yastremskiy Sergey Vasilyeviç”, *Deyateli SSSR i Revolyutsionnogo Dvijeniya Rossii, Ansiklopedičeskiy slovar*, Moskova, 336-343.
- Haritonov, L. N., 1947. *Sovremenniy yakutskiy yazık. Çast 1: Fonetika i Morfologiya*, Yakutsk.
- Killi Yılmaz, G., 2022. “Geçmişten Günümüze Saha Türklerinin Dil Durumuna Genel Bir Bakış”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c. 19, S. 1, 9- 78.
- Kopestinska, P., 2011. *Polskie issledovateli sibiri (Polscy badacze Syberii)*, Varşova.
- Lvova, S. D., 2016. “Obraztsı narodnoy literaturı yakutov. İstoriya izdaniya yakutskih olonho”, *Meridian. II. Robbekovskie Çteniya*, S. 3, 1- 6.
- Sekova, Y. A., 2018. “İz istorii izučeniya yakutskoy fonetiki i morfologii”, *Filologiya: Nauçnie İssledovaniya*, S. 4, 150- 157.
- Sleptsov, P. A., 2019. “O sostoyanii perevedçeskoj rabotı s russkogo yazıka v respublike saha (yakutiya)”, *Perevod v polikulturnom yazıkovom prostranstve rossiyskoj federatsii: Potentsial i perspektivi*, Yakutsk, 3- 7.
- Ubryatova, E. İ., 1945. *Oçerk istorii izučeniya yakutskogo yazıka*, Yakutsk.
- Vahtin, N., 2020. *K istorii izučeniya sibiri i severa v sotsialnom aspekte (Materialı k uçebniku)*, Sankt- Peterburg,
- Vasilyev, V. N., 2014. *Stroptiviy Kulun Kullustuur*, Yakutsk.
- Yastremskiy, S. V., 1900. *Grammatika yakutskogo yazıka*, İrkutsk, (Trudi yakutskoy ekspeditsii, snaryajennoy na sredstva İ. M. Sibiryakova, Otd. 2, c. 3, b. 2, S. 2.
- Yastremskiy, S. V., 1929. *Obraztsı narodnoy literaturı yakutov*, Leningrad.